

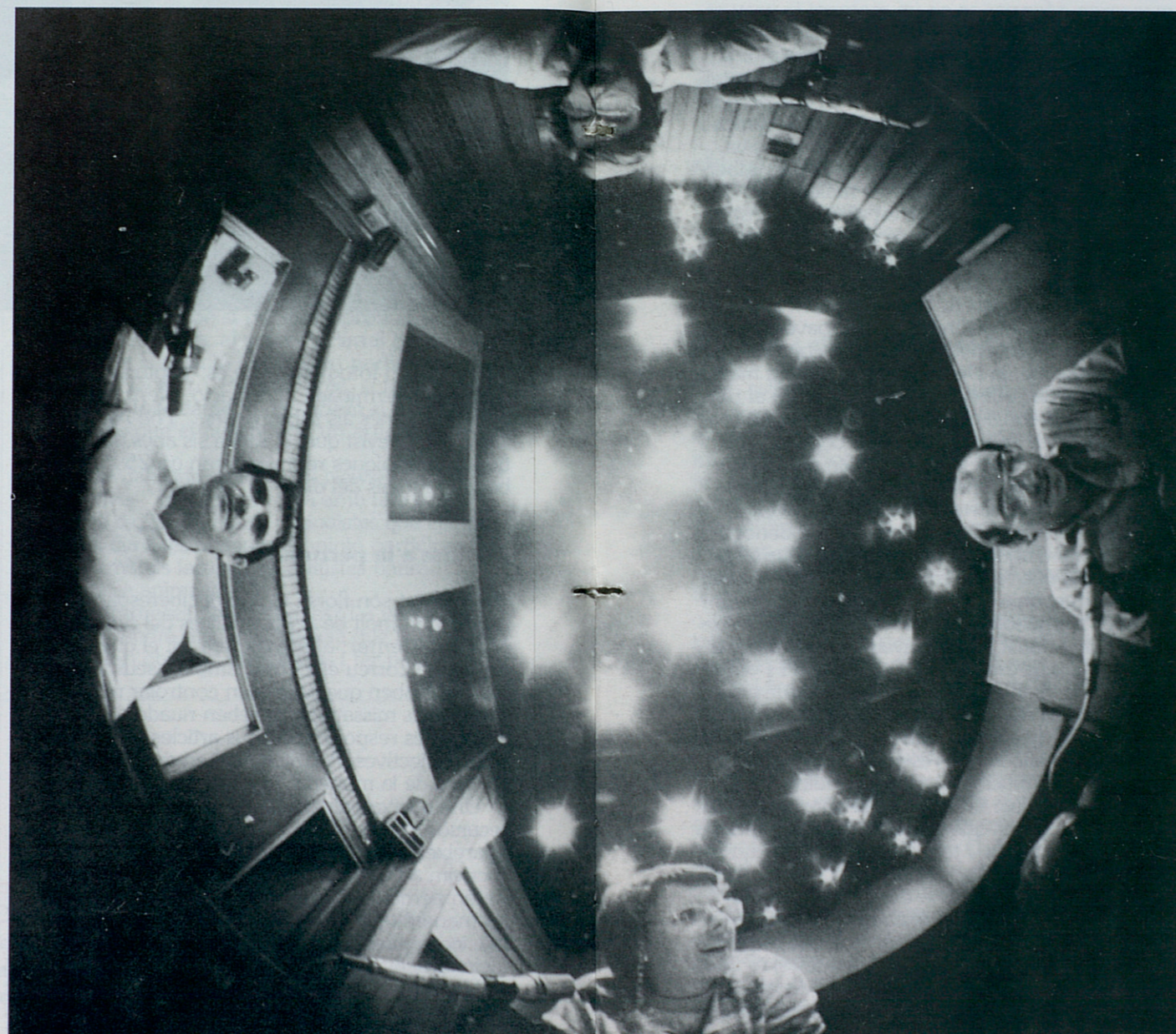
Vint anys de ràdio informativa lliure

La transició, oberta pel decret d'octubre del 1977, va ser una època brillant

—Monserrat Bonet—

Som a les portes del final de mil·lenni, i la nostra ràdio ja té setanta anys; tot just ho acabem de celebrar amb la degana, EAJ-1 Ràdio Barcelona. La vida de la ràdio s'ha vist qüestionada, de vegades amb insistència, per les veus d'alarma que n'anuncien la fi. Els mals auguris han fracassat sempre i la ràdio ha demostrat una gran capacitat d'adaptació o, si es vol, de supervivència. Les celebracions pel felix aniversari han coincidit amb un moment en què estan (no sabem si tristament) de moda les "estrelles" de la ràdio, els radiopredicadors i les tertúlies farcides d'opinió i desqualificacions. Encara ara, és molta la gent que associa el periodisme amb la premsa escrita, però hi ha un periodisme, el radiofònic, que ha tingut una història pròpia i rica que ha anat evolucionant de forma imparable.

—Les emissores estaven obligades a connectar amb els "diarios hablados" de Radio Nacional, a Madrid—

La ràdio va descobrir, i en alguns casos redescobrir, el gust per —i la importància de— la informació amb el Decret de 1977, tot i que molts ja se l'havien jugada abans. Amb aquests disset anys de perspectiva, hem parlat amb alguns dels protagonistes d'aquell moment històric: Eduard Boet, Fermín Bocos, Joan Castelló-Rovira, Josep Cuní, Manel Borrell, Emili Prado, Xavier Foz i Enric Sopena. Els seus records i anàlisis de l'evolució de la ràdio informativa ens han permès reconstruir aquell període, del qual el periodisme radiofònic actual és força deutor, i apuntar com sembla perfilar-se l'actualitat. Són percepcions personals i experiències pròpies, viscudes amb molta intensitat, que poden afegir-se a les dades històriques que consten sempre als llibres i manuals de ràdio. Evidentment, no hi són tots, perquè els professionals que van començar a fer del periodisme radiofònic una autèntica professió foren milers.

1992: comença a emetre Catalunya Informació. 1994: neix una altra cadena *all news*, Radio 5 Todo Noticias. Fa més de trenta anys, si haguessim parlat d'emissores tot notícies als professionals que treballaven a la ràdio, Radio 5 els hauria sonat a utopia, però Catalunya Informació hauria estat pura ciència-ficció. Una emissora de ràdio és la seva programació, i és a través d'ella que es reflecteixen els gustos del públic, les modes a l'ús, els moviments socials i culturals, les exigències del benefici econòmic o del servei públic... i els canvis polítics. Durant quaranta anys, només hi hagué una política, la de Franco, i la programació de la ràdio espanyola ho reflectí (si s'plau per força): molt d'entreteniment (concursos, serials, teatre, música, esports), molta solidaritat i premi al sacrifici ("Pau Pi", "Ustedes son formidables", "Operación Plus Ultra"), la publicitat ("Avecrem", el "Calmante Vitaminado", "La Lechera", els sostenidors "Peter Pan", el "Flan Chino Mandarin", "Okal", els productes "Bella Aurora", el "Ceregumil", "Norit", "el Borreguito", o el ja per sempre més famós "Cola-Cao"), unes gotes de formació i consells (Elena Francis, butlletins de divulgació des de l'Institut Municipal d'Història a Barcelona, "Tu carrera es la radio", el "Rosari radiat", les "Emisiones radio-escolares de Radio Barcelona")... I la informació? La informació estava segrestada, monopolitzada i deixada de la mà del règim. Eren temps de somiar, no pas de saber. Es tractava de formar (o deformar?), no pas d'informar. Malgrat la penúria, la ràdio demostrà un grau d'imaginació i professionalitat fora de dubtes. Molta gent d'aquest país ha crescut i canviat al costat de la ràdio.

La informació, "lligada i ben lligada"

La ràdio, com posteriorment la seva "germana" la televisió, ha estat sempre un mitjà molt desitjat i temut. Encara no havia ni nascut com a mitjà de masses i ja la tenien lligada. S'entenia que un dels monopolis de l'Estat espanyol era l'explotació de tots els sistemes i aparells de telegrafia hertziana i elèctrica, radiotelegrafia i "demás procedimientos similares ya inventados o que puedan inventarse en el porvenir" (Reial Decret del 24 de gener de 1908). Per si de cas. I encara faltaven setze anys perquè nasqués EAJ-1 Ràdio Barcelona...

Fou durant la guerra, primer la Civil espanyola i després la Mundial, que es descobrí i explotà l'enorme potencial propagandístic de la ràdio, i en arribar l'any 1939, Franco va deixar una cosa "lligada i ben lligada": totes les emissions parlades de les ràdios comercials haurien de superar l'autorització de les "Jefaturas provinciales o locales de Propaganda". Quant a les notícies, la pena era doble, ja que no se'n podien radiar d'altres que no fossin les locals, provincials o regionals, sempre prèvia censura, i per a les notícies estatals i internacionals, les emissores estaven obligades a connectar diàriament amb els "diarios hablados" de Radio Nacional de España a Madrid. Aquesta era la Orden del 6 d'octubre de 1939. Al 1960 es va tornar a regular l'obligato-

—Des del 6 d'octubre de 1939 al 6 d'octubre de 1977 les ràdios no van poder fer informatius propis—

Eduard Boet, Fermín Bocos, Manuel Borrell, Joan Castelló-Rovira, Josep Cuní, Xavier Foz, Emili Prado i Enric Sopena parlen de quan va caldre inventar la manera de donar notícies per les ones

Un espectacular contrapicat de l'equip responsable de l'informatiu català del migdia a Ràdio Barcelona, integrat per Manuel Borrell, Albert Viladot, Josep Maria Balcells i Núria Ribó. Sembla que hagi passat un segle i, tammateix, era ahir mateix, en plena transició. (Foto de l'arxiu de Ràdio Barcelona).

rietat de connectar amb RNE. Caldria esperar un altre 6 d'octubre, però de trenta-vuit anys després (1977), perquè informar deixés de ser un monopoli... i un perill. "La dictadura tenia molt clar el que es podia deixar menys controlat i el que s'havia de controlar molt, i ho feia molt bé, en aquest sentit" (E. Sopena).

Aquests "diarios hablados" de Radio Nacional van ser coneguts com "el parte", i així han passat a formar part de la memòria col·lectiva. Un "parte" de guerra era l'emissió radiofònica de caràcter militar que s'emetia diàriament i donava "part" de com estava la situació als diferents fronts de batalla. Era, no cal dir-ho, pura propaganda revestida d'un aire d'informació. Els "partes" de després de la guerra (n'hi havia dos: un a les 14:30 i l'altre a les 22:00) continuaven essent propaganda disfressada d'informació.

La llibertat a la ràdio es va fer pregar

El 1977 fou un any decisiu per a la ràdio informativa, en concret, i per a la llibertat d'expressió, en general. Però els bons moments sempre es fan esperar. Els qui creien que amb la mort del dictador n'hi hauria prou es van ben equivocar. La mort de Franco li va comportar, a la ràdio, tres dies de connexió obligada amb RNE i policia a totes les emissores. I fins a les primeres eleccions democràtiques, la censura i el control es van enfortir encara més, en un últim intent desesperat perquè la ràdio no pogués informar sobre un creixent moviment d'oposició que, a aquelles altures, ja no es podia deturar.

Som ja al febrer de 1977. Falta molt poc per a les primeres eleccions de la democràcia tot just estrenada (i encara relativa). La Dirección General de Radiodifusión y Televisión comunica a les emissores que, de cara a les eleccions (pel juny), es reprèn la censura. ¿Com podria, doncs, la ràdio apropar els seus micròfons als protagonistes polítics i socials de la futura societat que es perfilava? Senzillament, no podria. I de donar resultats el mateix dia, ni parlar-ne. Dos anys de canvis, convulsions i construcció democràtica i la ràdio continuava lligada. Dos anys en què no havia sinó crescut l'audiència, la publicitat i la credibilitat del mitjà ràdio. Dos anys en els quals havia nascut Ràdio 4 (el dia de santa Llúcia de 1976) i algunes emissores locals començaven tímidament, però amb força, a utilitzar el català en un percentatge cada cop més gran de la seva programació.

I al final, arribà. Era un Decret de 6 d'octubre de 1977: ja no calia connectar amb RNE, ja es podia informar lliurement. La SER no espera gaire i, amb tot el bagatge dels darrers temps (d'informar com es podia, d'una manera més o menys soterrada), pot posar en antena immediatament els "butlletins horaris" i els "serveis principals de notícies". La resta d'emissores privades tampoc no es faria pregar massa. El suport legal i definitiu a la llibertat d'expressió, el posaria la Constitució de 1978. Al 1979 començava a emetre regularment a Barcelona Ona Lliure —la primera ràdio lliure de l'Estat espanyol— i la pri-

mera emissora municipal, a Arenys de Mar. El moviment era ja imparable.

Però, que la ràdio no fos deslligada fins al 1977 no significa que no s'haguessin fet ja intents de colar informació com fos. En molts casos, es podrien anomenar "acrobàcies informatives". Informar, des del principi dels anys 70, era més un treball de filigrana, basat en el plus d'imaginació, creativitat i picardia que els que se sentien periodistes havien d'afegir a la seva formació, juntament amb una por latent, no sempre manifesta, per la censura, les multes, la pròpia autocensura... o alguna cosa pitjor. Certament, hi havia una mica més de permissivitat —un parell d'anys abans de la mort de Franco ja no calia portar-ho tot per passar censura—, però el terreny que es trepitjava encara era massa insegur. Les apostes van ser fortes, i s'intentava colar gols (expressió força emprada pels entrevistats) sempre que es podia. Per a molts, la transició coincidir amb el primer contacte que mantenien amb aquesta feina. Van ser professionals que començaren a formar-se en un moment ja prou especial per si mateix. Alguns dels entrevistats, especialment els que van "néixer" professionalment en aquelles dates, s'han referit a ells mateixos com uns "indocumentats", joves que no havien conegut la tradició periodística radiofònica i s'anaven formant a mesura que el canvi tirava endavant (ells van constituir, sense encara saber-ho, un ric planter de periodistes radiofònics, que després han treballat també en altres mitjans). Tant per als que començaven com per als que ja feia temps que desitjaven un canvi, tant per als qui estaven en llocs de gestió i direcció com per als qui formaven part de la "infanteria", hi havia la sensació i la consciència que ocupaven un lloc privilegiat, un lloc en la història per contribuir a un únic objectiu: la Democràcia. I aquesta mateixa sensació de protagonisme real donava al periodisme radiofònic una transcendència que anava més enllà de la pròpia feina, li donava un sentit que potser ara ja no té (no en aquella mesura). Les percepcions personals dels entrevistats, per diferents formes que puguin adoptar, convergeixen en allò que sembla ser el denominador comú d'aquell moment: molta il·lusió i la consciència que tots eren —cadascú en el paper que li corresponia— protagonistes d'un moment històric i irreplicable. La ràdio contribuï a consolidar la democràcia, fou l'altaveu a través del qual començà a expressar-se la societat civil i s'omplí de paraules i sons que remetien constantment a la llibertat; no feia sinó respondre a la necessitat d'informació que la mateixa societat civil demanava. Fermín Bocos ho resumeix així: "Cap esforç, cap contribució no era prescindible". Aquesta és la idea: tothom podia aportar-hi alguna cosa, per petita que fos. La memòria humana és sensata i agraïda, i tots els entrevistats han recordat només el millor, aquella part, si es vol, més romàntica, oblidant o esmentant molt de passada les misèries, les dificultats, la impotència. S'agraeix. Però la primera lliçó que sempre dóna la Història (la que porta majúscules) és que cal no oblidar, i el romanticisme, per anys que passin, no podrà amagar mai el que fou realment

—Fins a les primeres eleccions democràtiques, la censura i el control es van mantenir, i fins i tot enfortir—

allò: un moment de transcendència històrica per a la ràdio informativa i la llibertat d'expressió. "Fou un moment socio-comunicatiu irrepetible, i això és el que justifica que tingui transcendència i que es recordi amb una certa afectivitat" (E. Prado).

El boom i el periodista radiofònic

Com tothom sap, el moment en què la ràdio té les mans lliures per informar tant com vulgui és el període que es coneix com el boom de la ràdio informativa. Sobren explicacions semàntiques: fou una gran eclosió, el moment en què la ràdio omple l'espai amb notícies, debats, opinió, reflexió, informacions de tota mena, veus que no s'havien sentit mai fins llavors (exiliats, empresonats, polítics, gent del carrer, associacions de tota mena...).

Malgrat que, sobretot al principi, importava més fer-ho que no pas com fer-ho, la informació representava poder dir, poder parlar, poder escoltar i fer conèixer. En una mena de desfici col·lectiu, les emissores s'ompliren de programes que informaven, convidaven a la reflexió, el debat, l'opinió i la interpretació. "Això va comportar una mena d'erupció, de xarampió. Va arribar un moment en què tots vàrem perdre el nord i ens semblava que tot era important i ens passàvem el dia donant notícies" (J. Cuní). El cert és que el Decret i el boom van omplir la ràdio d'informació, però també van deixar al descobert les mancances, tot allò que no existia, o no pas —com a mínim— en les condicions i en la mesura necessàries per afrontar una nova etapa. Aquestes mancances es van anar omplint, primer, és clar, a les grans emissores, i concretament en

aquelles que ja havien afrontat riscos importants durant la transició, fins arribar a assolir, amb els anys, la "normalitat" que avui coneixem. El periodista radiofònic començà a tenir força pròpia i la professió es va anar enriquint amb el dia a dia, perquè llavors la millor notícia per a molts fou que la ràdio ja podia donar notícies. I allò que no es descobria es redescobria, es recuperava d'una memòria històrica que havia quedat amagada sota la pols de quaranta anys de dictadura.

El primer que calia, evidentment, era la infraestructura necessària (a RNE és obvi que no li feia tanta falta: era l'única en aquells moments que ja disposava d'infraestructura tècnica i humana suficient). Amb l'eclosió, la ràdio comença a invertir realment en programació informativa (Ràdio Barcelona ja havia fet coses abans del Decret, però és ara que realment la inversió en informació trepitja sobre segur): concebre-la com a departament propi, crear i formar les redaccions, nomenar caps d'informatius, redactors de plantilla, que els periodistes comencessin a especialitzar-se en algun tema (llavor de les futures seccions), consolidar una xarxa de corresponsals i començar a subscriure's a les agències d'informació. Fins i tot, aprofitar el que la pròpia casa oferia, si és que aquesta era una cadena i cada emissora podia aportar notícies del seu àmbit de cobertura (les emissores enteses com una corresponsalia nacional, depenent de les exigències del programa que es fes)... Tot plegat s'inicià de forma senzilla però sense parar, augmentant en quantitat i qualitat. "Hi va haver gent a la ràdio que va veure que els informatius podien ser tan rendibles com ho podia ser qualsevol altre programa" (E. Boet), els informatius començaren a "conformar les senyes d'identitat de Ràdio Barcelona, mentre que en l'etapa anterior ho havien estat els

Taula rodona, a Ràdio Barcelona, sobre la problemàtica de la informació a la ràdio i la televisió, el 12 de maig de 1977, poc abans del decret de liberalització, quan els fets corrien més que les disposicions oficials. S'hi distingeixen, entre altres, a la taula, de dreta a esquerra, Sergi Schaff, Luis del Olmo i Jacques Olivier Chatard, redactor en cap adjunt a la direcció general del primer canal de la televisió francesa. Entre el públic, Enric Company i Josep Maria Baget Herms. (Foto de l'arxiu de Ràdio Barcelona).

—Els intents de colar informació com fos eren veritables acrobàcies informatives—

programes" (F. Bocos). La programació de la ràdio era mirall dels canvis socials i polítics.

De qui es nodrien aquestes redaccions? Comentàvem ja que l'etapa de transició i eclòsió coincidí amb l'entrada a la ràdio d'uns joves, molts dels quals s'havien format ja a Ràdio Joventut. També hi havia tots els professionals que treballaven en allò que fins llavors havia estat la base de la radiodifusió espanyola: la programació d'entreteniment. Les emissores van anar farcint les seves redaccions informatives amb gent ja experimentada que s'havia forjat "en una escola que implicava el desenvolupament d'unes habilitats de filigrana molt elevades per sobreviure i no ser un cafre mental" (E. Prado) i amb gent que venia del periodisme, ja fos de l'antiga escola o els primers llicenciats que sortien de la Universitat Autònoma. Aquests llicenciats feien de tot, de disc-jockeys (ai, quanta gent va passar pels "40 Principales"!), retransmissions esportives..., però la idea era (com encara ara podem trobar) que els periodistes són per a la premsa escrita. El boom fou una excel·lent oportunitat perquè tots demostrassin que el periodisme no és exclusivitat d'un sol mitjà i, alhora, el boom fou el que fou perquè es van trobar els que ja tenien ofici i ganes de canvi (és igual el càrrec que ocupessin) i els qui van tenir la sort que el seu bateig professional coincidí amb aquell moment històric concret i portaven aires nous, molta empena.

En aquell temps, apunten els entrevistats, es produí una petita polèmica, interna, breu, però que va ser prou reveladora que alguna cosa estava canviant: hi hagué un lleu enfrontament, més que de persones de concepcions, entre els periodistes que estaven fent informacions i els radiofonistes, aquelles persones que havien demostrat la quantitat immensa i riquíssima de possibilitats que té la veu com a mitjà d'expressió. Eren veus que havien fet somiar tot Espanya amb els serials, els concursos, el magnífic ràdio-teatre o, en el cas de RNE, donant "el parte", amb una exactitud i manca d'errors (de dicció, vocalització, en-

tonació...) que els situava en una esfera quasi sobrehumana: ni una sola falla. Però eren veus, gent acostumada a posar amb tota professionalitat la veu a textos que no havien treballat prèviament, veus que oferien una qualitat fora de dubtes. Fos el que fos, la posada en escena era impecable. Però arribaren ells, els periodistes, els qui volien llegir allò que abans s'havien treballat, els qui informaven des del carrer, com podien (enmig d'una manifestació, en condicions adverses...), els qui havien de conjuminar les tècniques del periodisme amb les característiques condicionants del propi mitjà. Es va creure, amb molt d'encert, que les veus diferents, les veus dels qui havien preparat aquella informació, afegien credibilitat i posaven de manifest que el que realment importava era el que es deia, la informació, "l'èmfasi amb el qual es presentaven; no la lectura plana d'un locutor no identificat amb allò, en una època en què jugava tant aquest factor d'identificació amb allò que feies" (M. Borrell). Aquella polèmica va anar reconduint-se i desapareixent, i ara ja no té raó de ser, ni s'ha de permetre que no es tingui prou cura que les veus que surten tinguin un mínim de qualitat d'expressió (vocalitzar, entonar, impostar la veu, llegir més a poc a poc quan cal, conèixer vocabulari, no destrossar les estructures gramaticals...). La ràdio és so i, si el que es diu no s'entén, el missatge no té valor ni eficàcia.

Sense ordre però amb encert

Tot i que la redacció d'aquest article obliga a seguir un ordre lineal, és evident que la linealitat no caracteritzava gaire el moment. Les coses s'anaven fent a mesura que es podia, no sempre amb ordre i concert, però sí amb molt d'encert. "Anàvem aprenent a mesura que ho anàvem fent. És cert que hi havia una manca de documentació i, sobretot, una manca de gimnàstica personal, de manegar termes, conceptes, idees..., però això s'aprèn ràpidament, i ràpidament ho vàrem aprendre nosaltres i ràpidament vàrem passar a parlar de la informació a Espanya, a Catalunya, al món..." (J. Castelló-Rovira). Amb la formació periodística, doncs, molts van haver d'exercitar-se en la "gimnàstica" dels termes i personatges de la política, de la vida i funcionament normals en democràcia.

Un dels reptes més interessants fou saber què donar i com donar-ho, quins gèneres i recursos emprar. La ràdio ja havia informat, sí..., sobre les entrades i sortides de vaixells del port de Barcelona, el retard del tren, algun carrer tallat, celebracions culturals de tota mena, cartellera d'espectacles, s'havien entrevistat milers de cantants i conjunts musicals, actors, actrius i vedettes del moment, i s'havia fet, fins a la sacietat, la pregunta al ministre de torn: "Alcance y magnitud de su visita". "Era informació de tipus local, de tipus oficial, de tipus... de 'servei', entre cometes; un cert servei sí que era i, en canvi, tota la informació nacional —o, com se'n diu ara, estatal— o internacional quedava fora de l'abast de la ràdio" (E. Sopena). Però ja en la transició co-

Els últims temps de la ràdio emmordassada: el ministre d'Informació i Turisme, durant una visita a Ràdio Barcelona, el 21 d'abril de 1974. Al seu costat, l'aleshores director de l'emissora, Carles Sentís. (Foto de l'arxiu de Ràdio Barcelona).

—La transició coincidí amb l'entrada a la ràdio de professionals joves, formats en part a Ràdio Joventut—

mençaren unes taules rodones amb una mica més de pes, entrevistes que no sempre eren el que semblaven i notícies locals que, ben unides i estructurades, ja donaven una idea més global i extensa de la realitat, com unir les peces d'un trencaclosques. Amb la transició, les entrevistes ja estan més preparades i ja es pregunta el que es vol preguntar, s'introdueixen els informes (que contextualitzen), els informatius tenen seccions clares i delimitades... El que estava clar és que la ràdio era un mitjà molt controlat (ho són sempre especialment els mitjans àudio-visuals, ràdio i televisió, en quasi tots els països), i es notava respecte a la premsa escrita, que ja havia fet un pas endavant amb la llei de Fraga de 1966. Enric Sopena, professional que es va incorporar a Radio España de Barcelona procedent de la premsa escrita (tot i que ja havia treballat a Ràdio Barcelona a la meitat dels seixanta), recorda haver trobat "una diferència substancial, una diferència remarcable, entre aquell món petit de la informació radiofònica i el món que vaig trobar a *La Vanguardia* (...) Engagar determinades dinàmiques era més fàcil en el món de la premsa escrita —justament per aquella llei del Fraga— que no pas a la ràdio, que estava molt més controlada".

El redescobrimet dels grans trets característics de la ràdio (instantaneïtat, immediatesa, rapidesa) va permetre un ús importantíssim del directe, des de l'estudi i, molt especialment, des del carrer, i les unitats mòbils es van deixar veure a tot arreu, al punt mateix on hi hagués la notícia. El telèfon va resultar un altre recurs imprescindible, tant per a les entrevistes com per sentir la veu de l'audiència. Igualment, el cassette portàtil proporcionà al periodista una independència que li permetia ser en qualsevol lloc i treballar de pressa. El públic acceptava la pèrdua de qualitat (abans els magnetòfons Nagra havien demostrat una qualitat molt i molt superior, si bé feien més de quinze quilos de pes) si allò que se li donava era el reflex del que demanava: copsar la realitat, de forma immediata, i oferir-la en la veu dels seus protagonistes i amb el so real que els envoltava. Precisament aquest darrer punt implicava un canvi prou interessant: el canvi de les fonts d'informació; "van canviar els protagonistes, van deixar de parlar els que parlaven habitualment i exclusivament i van començar a parlar persones que fins aleshores no ho havien pogut fer" (X. Foz).

Quant a les notícies, fins llavors havien estat teletips arrencats i llegits, tal com raja, o notícies de diari retallades i enganxades en un foli. Però la forma de la notícia canviarà i sabrà aprofitar el bo i millor que té la ràdio: la possibilitat de posar-hi veu i so ambient. Les notícies amb citacions, amb talls de veu, enriquiran l'informatiu i li atorgaran més credibilitat en oferir directament la veu del protagonista, la seva opinió, el seu propi relat dels fets, el so ambient que envolta el fet (que també atorga credibilitat), sense que hi hagi la intermediació del periodista de premsa escrita, que, per molt que reproduï exactament les paraules, no disposa de la veu o dels sons originals, que ofereixen sempre uns matisos que donen tanta o més informació que

el que es diu.

Tota aquesta riquesa, tot aquest potencial per explorar, tingué també les seves traves. Una de les més significatives és que no existia una tradició periodística radiofònica específica o, com molt bé matisa E. Prado, n'hi havia hagut, però "lamentablement, no es va poder heretar. Però Ràdio Barcelona o Ràdio Associació de Catalunya feien reportatges en directe i treball de redacció adequat al mitjà ja en la seva primera època, abans de la guerra. (...) El document programàtic on es definia per què es feia el primer informatiu 'La palabra' i com s'havia de fer era tot un llibre d'estil on ja s'entien aquestes coses: com s'havia de fer, per què s'havia de redactar breu... Era un compendi de l'essència d'una lliçió sobre els motius pels quals són diferents els informatius en ràdio que en premsa", però la guerra i la dictadura van negar tota possibilitat de traspàs generacional d'aquests coneixements, i els protagonistes del boom van haver de perfilar la seva professió des d'una base força minsa. La immediatesa, la instantaneïtat, la rapidesa, la forma en què els oients reben els missatges radiofònics impliquen un coneixement profund del llenguatge radiofònic, de les seves característiques, que són alhora avantatge i limitació: "La ràdio és un periodisme molt més instantani, molt més càlid, molt més viu, molt més a prop de l'actualitat. Naturalment (això es va patir aleshores i més que ara, però ara també), és menys elaborat. La premsa escrita permet un cert període de reflexió, mentre que la ràdio és molt més directa" (E. Sopena).

La feina —agraïda, d'altra banda— era, doncs, doble: informar i saber com fer-ho. Tots hi van afegir la seva aportació, tots eren importants; des del directiu compromès amb el canvi, que ja "tutelava" i protegia els gols marcats per algun redactor, fins als tècnics de so, perquè havien de "triar i saber combinar les sintonies, falques, ràfegues, per tal de donar ritme a un espai

Equip de presentadors i de coordinació del programa "La ràdio week-end", a l'ona mitjana de Ràdio Barcelona. A la dreta es distingeix Josep Cuní. (Foto de l'arxiu de Ràdio Barcelona).

—Es treballava sobre la improvisació i la intuïció; ara, en canvi, la producció d'informació s'ha rutinitzat—

format per textos" (E. Boet), passant per locutors, redactors, administratius, publicitaris... La ràdio, altre cop, reflectia els canvis amb la seva programació, i això afectà tothom. Aquella gent treballava molt sobre la base de la improvisació, la intuïció, i només és ara que la producció d'informació ha arribat al grau de rutinització que té. En sentit estricte, només RNE disposava d'unes certes rutines productives informatives, perquè era l'única que podia informar. Quan el Decret disparà el tret de sortida, poques emissores disposaven d'un mínim per treballar en condicions. Com recorda Fermín Bocos, ja no era només una qüestió d'agenda, sinó que s'havia de pensar a qui es podia trucar perquè aportés dades noves, qui podia interpretar un tema (els especialistes, els autèntics especialistes d'un tema, foren un recurs bastant emprat llavors). Tot just descobrien que hi havia prou gent preparada al país per poder fer interpretacions, anàlisis. Se sortia molt al carrer, s'anava a buscar la notícia, sense esperar que aquesta vingués a l'emissora. "La rutina era inferior perquè la realitat cada dia era una sorpresa, en la qual et veies abocat a cobrir informacions molt diverses i noves, llavors. Aquella existència era infinitament menys rutinària que aquesta" (M. Borrell). Aquest dia a dia, creat al moment, implicava un cert relaxament —totalment justificat per les circumstàncies— dels processos de contrastació i comprovació de la informació, d'anar a buscar la segona o tercera font, a més a més d'una manca d'especialització (el periodista tot-terreny), que només el temps va anar posant en el seu punt just. Els altres actors del que avui són les rutines productives a la ràdio informativa —polítics, empreses, institucions...— tampoc no tenien rutinitzat el seu procés de canalització d'informació cap als mitjans. Només amb el temps ells també entraren en la rutina, la professionalització i sistematització del joc informatiu. Per tot plegat, caldria preguntar-se si els periodistes actualment no són cada cop més "aparells de confecció, en comptes d'aparells de producció, com ho eren, en canvi, en aquell moment" (E. Prado).

Totes hi van contribuir

RNE informava a la seva manera del que passava a Espanya i al món. Les emissores privades no podien sortir dels marges de la província. De què informem? La resposta era ben simple: de tot allò que no pugui molestar i ens deixin informar-ne. A Catalunya calia afegir-hi una condició més: ...i que no sigui en català. Els qui realment volien estar informats se la jugaven escoltant les notícies de la BBC, Radio Luxemburg, Radio Montecarlo o de "La Pire" (Radio España Independiente). L'àmbit de les notícies (bàsicament local), la censura i el caciquisme van convertir la informació en un mirall perpetuador del folklorisme i les tradicions. Tot i que el control es va relaxar una mica als anys seixanta, quan es va permetre que es fessin programes informatius de caire local, encara caldria que passés una mica més de

temps perquè, un cop superades la fam, el racionament i la por, la gent —novament en època de benestar, si més no econòmic— comencés a prendre altre cop consciència i l'oposició franquista anés brotant lentament, però cada cop amb més força.

En unes jornades muntades pel Departament de Comunicació Audio-visual i Publicitat de la Facultat de Ciències de la Comunicació (UAB, 1988) per celebrar deu anys de llibertat d'informació, Augusto Delkàder, llavors director de la Cadena Convencional d'Ona Mitjana de la SER, declarava: "Si no estic mal informat, l'esclatxa de la llibertat partia particularment de la ràdio, la proa de la qual estigué radicada en la ràdio que es feia des de Barcelona".

Des de l'"Actualidades y ráfagas" de 1947 fins al decret de 1977, Ràdio Barcelona no va fer sinó reforçar contínuament els seus informatius, de forma i manera que del folklorisme es va anar passant a les "acrobàcies" informatives de la transició. Ràdio Barcelona era la proa, però va tenir una excel·lent tripulació: les emissores catalanes més petites i locals que, afegint-se al procés de transformació, anaren "brodant" uns informatius locals, sí, però cada cop més compromesos amb la realitat social de la qual formaven part. "Actualidades y ráfagas" fou un noticiari que informava de coses com ara la mort d'Al Capone, l'actuació del mag Fassman a la ciutat, diferents estrenes teatrals i cinematogràfiques o actuacions musicals. Al 1960, Alberto Oliveras rebia un Ondas al millor programa informatiu, "Mundorama". Les informacions seguien la mateixa tònica: Picasso exposa a Barcelona i Sabadell, Espanya s'omple de turistes, i les platges catalanes de càmpings, hotels... Al cap de dos anys, Ràdio Barcelona feia divuit informatius diaris i cobria amb gran professionalitat (i alhora solidaritat) una de les més grans catàstrofes succeïdes a Catalunya: les tristament famoses riades del 1962.

La política de Ràdio Barcelona (si és que llavors es podia parlar de tal cosa) de reforçar els informatius no va parar: té Àngel Zúñiga de corresponsal a Nova York, el qual envia una crònica diària (1965); contracta Pedro Ruiz i Joaquim Ma. Puyal (1968); i neix "Hora 25" (1972), que només néixer ja va guanyar l'Ondas. Més Ondas, el 1974, per a un informatiu, el "Directo" (nascut el 1972) de Joan Castelló-Rovira (aquest fou un informatiu dels que serveixen de punt de referència obligada, junt amb "Hora 25", "Informativo de las ocho", de Fermín Bocos, produït íntegrament a Barcelona per a tota la cadena, "En profundidad", a Ràdio Peninsular, i "La nit", d'Enric Sopena, premi Ciutat de Barcelona, que un cop a la setmana es feia per a tota la cadena, a Radio España de Barcelona). Tot aquest bagatge li va permetre, amb la llibertat tot just estrenada, posar immediatament en funcionament els "butlletins horaris" i els "serveis principals de notícies".

Per la seva banda, RNE era, aquí a Catalunya, RNE, Ràdio 4 i Ràdio Peninsular. La que, tot i disposar des del principi de prou recursos, va tardar més a canviar la mentalitat i les estructures

—Els últims anys del franquisme neixen "Hora 25", el "Directo" de Castelló-Rovira i "La nit" d'Enric Sopena—

fou RNE entesa com a cadena. Ràdio Peninsular trencà abans una llança pel canvi, potser perquè estava menys obligada a “guardar les formes” i, a més a més, tenia total autonomia de programació. I Ràdio 4, la primera emissora que després de la guerra emetia íntegrament en català, era la mostra més patent i absoluta que alguna cosa estava canviant, fins i tot des de les emissores oficials. Només de sentir Ràdio 4, la gent s'adonava que el canvi era cert, seriós i imparabile. Hi havia dins de RNE a Catalunya molts professionals que també volien marcar gols que, com molt bé recorda Xavier Foz, no tenien la culpa del monopoli informatiu exercit fins llavors. “Amb tots els respectes pels altres, però cal no menystenir en absolut el que vàrem fer nosaltres a Passeig de Gràcia. I, a més a més, amb la importància afegida o suplementària que el que fèiem nosaltres es podia valorar encara més perquè no érem una emissora privada, sinó una emissora oficial” (X. Foz).

Radio España de Barcelona era l'antiga Ràdio Associació, que les tropes franquistes van confiscar en entrar a Barcelona. Poc s'ha parlat del que ara són les emissores Onda Cero, però la seva trajectòria també és important i va fer igualment la seva aportació a la democràcia, a la normalitat. Ens ha ajudat a recordar-ho Enric Sopena. Era, Radio España, una emissora “residual”, sense la gran qualitat de RNE (ideologies a banda) i tampoc el segell propi, característic i ben treballat de la SER. Tot i que aquesta cadena hi tenia una participació, Radio España era de la família Rato. Concretament, qui portava l'emissora era Ramón de Rato, un empresari que amb prou lucidesa i pragmatisme va saber adonar-se que, tant per qüestions de rendibilitat com de política (el panorama estava canviant substancialment), amb la democràcia l'emissora havia de canviar, obrir-se, ser més informativa, apostar per la catalanitat, “de manera que els polítics de la nova situació la respectessin” (E. Sopena). Amb el nou plantejament, és contractat com a director d'informatius Paco Lobatón, i el paper d'Enric Sopena, que havia començat a l'emissora fent només una petita col·laboració a l'informatiu del migdia, va anar creixent fins que, amb el temps, fou ell el responsable dels informatius. Ells i d'altres van començar a fer un periodisme diferent, més progressista, que xocava amb els orígens conservadors tant de la família propietària com de la mateixa cadena. “Va passar de ser una emissora residual, per a gent més marginal..., a convertir-se en una barreja d'una programació que continuava essent molt semblant a aquesta (residual, de “discos solicitados”...) i uns informatius molt progressistes, i amb uns espais, com “La nit”, molt diferents del que havia tingut mai aquella emissora” (E. Sopena). Fou la seva època daurada. Si la SER fou la gran protagonista de la nit del 23-F, Radio España ho fou durant l'assalt al Banc Central de Barcelona, perquè tingué la “sort” que la seu de l'emissora era al costat mateix i des del primer moment va poder-ne informar, ininterrompudament. Radio España encara guanyaria un altre premi Ciutat de Barcelona: a partir d'una proposta d'Enric Sopena, el

1980 es realitzà (en col·laboració amb *El Periòdic de Catalunya*) el primer debat polític que s'ha fet en aquest país, en democràcia: el de les eleccions a la Generalitat de Catalunya.

Totes les emissores, doncs, hi van contribuir. Aquestes podien ser les punteres, però no n'hi va haver ni una que no hi contribuís, en la mesura de les seves possibilitats.

En plantejar el tema de la possible competència entre emissores, han sorgit diversos punts de vista, que, més que oposats, són retalls d'una mateixa realitat. Per començar, el mateix terme competència, entès com la competència sana i la voluntat de millora, existia ja entre els quadres d'actors (serials, ràdio-teatre), els programes d'entreteniment, d'esports i alguns musicals de les diferents emissores. Un cop trencat el monopoli informatiu, apareix un nou camp on competir, “s'incrementa el sentit de competència en tant que s'intenta saber si aquell té una notícia que tu no tens, sobretot en una època en què tot era una gran olla que bullia permanentment” (J. Cuní). Les primeres que van poder entrar en el joc van ser RNE i la Cadena SER. Però no era el

La imaginació va cobrir els buits que deixaven tants anys de fer ràdio informativa. Ràdio Barcelona va mobilitzar un helicòpter els estius de la transició per fer més dinàmiques les seves emissions.

—Ràdio Barcelona, que ara ha fet 70 anys, ocupa un lloc destacat en els informatius de la transició—

que actualment entenem per competència, que més que això és ja confrontació. Recorda Eduard Boet que molts professionals van tenir per primera vegada la sensació d'una autèntica competitivitat quan va néixer Antena 3 Radio, un actor nou, que aviat demostrà la seva força. Igualment, Manel Borrell recorda que quan la COPE es planteja seriosament crear uns serveis informatius neix Antena 3, i l'oferta privada va ampliant-se: "Llavors sí, és clar, comença a haver-hi un ventall d'opcions diferents dins d'un mateix model empresarial". Però el principi comú és que tots sabien que estaven ajudant a construir una nova realitat i que la idea era "tots", i recorden, fins i tot, cooperació entre ells. Així com sí hi havia consciència del canvi i del moment, el sentit de competitivitat no es va començar a viure fins més tard, i ha anat augmentant fins a arribar al grau de virulència que coneixem ara, amb desqualificacions públiques incloses.

Si hi ha un factor decisiu en la competència que ha arribat fins a la confrontació, aquest és l'audiència, especialment perseguida per les privades. L'audiència també va jugar a favor del canvi: era la societat civil que demanava informació, sentir allò que no havia sentit potser mai, les veus dels qui havien hagut de callar i les seves pròpies veus, queixant-se, reclamant, exposant, opinant. La ràdio era el seu altaveu, convençuts com estaven que el que allí diguessin tindria més pes i valor. Així s'adreçaren a la ràdio multitud de col·lectius de tota mena. La relació de l'audiència amb la ràdio informativa també ha anat evolucionant. "El públic que escoltava la ràdio abans d'aquells anys era un públic molt mutilat pels serials radiofònics i per la ràdio frívola, per la ràdio alienant, i jo crec que la demanda informativa que hi va haver a partir del 1972 o 1973 anava paral·lela a una millora cultural del país" (J. Castelló-Rovira). A mesura que l'oferta programàtica informativa s'ampliava, els oients aprenien a triar, a escollir allò que els agradava. L'audiència, ara, discrimina molt més que abans, i quan escolta un programa sap què està escoltant, i ho ha buscat precisament per això.

Tot el que comença sempre té un final?

Ningú no discuteix que, després de dos anys de transició, el boom de la ràdio informativa comença amb el Decret de 1977. No hi ha tant d'acord, en canvi, respecte a quin moment acabà aquesta eclosió. Tot depèn de si es pren la paraula al peu de la lletra, i així tots coincideixen que, efectivament, el que fou pròpiament l'eclosió s'acabà, però si es fa referència a la ràdio informativa com a fórmula programàtica, la idea és que no. Les interpretacions són diverses, però complementàries: potser va patir un cert daltabaix amb l'aparició de més televisions, i la informació televisiva és un element més de competitivitat (E. Boet). El boom s'ha reordenat, i això ha anat lligat a la primera divisió de la ràdio per classificació temàtica: o música o paraula (J. Cuní). No s'ha acabat, perquè la ràdio és fonamen-

talment informativa (J. Castelló-Rovira). El que ha vingut després del boom és la normalitat, ja que el boom es produí en la mesura que aparegué del no res; hi hagué una gran demanda, però després les coses es normalitzen, la demanda baixa i l'oferta es diversifica (M. Borrell). Com a deflagració sí que ha acabat, però s'ha constituït un tipus de radiodifusió en què el que predomina és la informació (E. Prado). Aquell boom sí que finalitzà, i el que hi ha ara és un altre boom informatiu, que és el de la gent que sap de tot, que parla ex cathedra amb un llenguatge que gaudeix d'uns nivells de llibertat immensos per insultar (X. Foz). És a dir, "no és ja un boom, sinó una identitat" (E. Prado).

En ocasions s'ha apuntat que la culminació del boom fou el 23-F, la "nit dels transistors", la nit en què, segons alguns, la gent descobrí la ràdio. Hem proposat als entrevistats una revisió d'aquest tema perquè es valorés, amb la perspectiva del temps, si no és una data lleugerament mitificada. Tots han coincidit en el fet que el 23-F és una data indiscutiblement històrica per a la ràdio, però que de cap manera la gent la descobrí llavors. La ràdio, aquella nit i el matí de l'endemà, "va fer un Congrés, per dir-ho d'alguna manera, públic i una demostració pública del seu poder" (E. Boet); el 23-F va recordar el gran poder que té la ràdio: la instantaneïtat (J. Castelló-Rovira). I si va poder fer-ho fou gràcies a l'etapa anterior, que havia permès de tenir una estructura, saber treballar la informació, aprofitar tots els mitjans tècnics i humans, consultar fonts, etc. I aquella nit, la ràdio obtingué un màxim d'audiència que la va equiparar als programes considerats de màxima difusió fins llavors, però que no eren pas informatius; de la mateixa manera que obtingué la majoria d'edat i la seva recuperació, després que durant un temps semblés que la ràdio era la "ventafocs" respecte a la televisió (E. Sopena). Recorden alguns que ja havíem tingut a Catalunya retransmissions que havien aconseguit "la mixtura electritzant entre esdeveniment de masses i ràdio servida en directe" (F. Bocós); no-més cal esmentar la retransmissió en directe de la Diada de l'11 de Setembre de 1976 a Sant Boi o, remuntant-nos més en el temps, els fets d'Octubre a Catalunya; recorda Xavier Foz la Guerra dels Sis Dies, que va coincidir amb una funció del Liceu, i com la gent, en els descansos, anava enganxada als transistors. En tot cas, el 23-F, sense treure-li cap mèrit, no fou sinó "la culminació d'una fase, però propiciada per les circumstàncies. Probablement, la gent va comprovar que tot allò que havia pogut escoltar a la ràdio i tot allò que la ràdio havia fet fins aleshores no era una ficció" (M. Borrell).

La dècada dels noranta

I així hem arribat al moment actual de la ràdio informativa, que mereix una reflexió profunda i a banda. Així hem arribat, amb els 90, a la utopia (Radio 5 Todo Noticias) i a la ciència-ficció (Catalunya Informació). El que abans era impensable

**—La culminació del boom
fou el 23-F, la "nit dels
transistors", en què la gent
descobrí la ràdio—**

ara s'ha materialitzat: una emissora que només dóna informació i, encara més, una altra que només dóna informació i només en català. Hem arribat al moment en què la gent parla d'*stars-system* i profetes radiofònics i de la gran quantitat de tertúlies que omplen les ones. El cert és que també es parla que la frontera entre *magazine* i informatiu i entre informació i opinió s'està diluint. Hom pot ser més o menys partidari de les etiquetes i considerar que a la ràdio tot és informació, només que presentada de formes diferents, i que, per tant, les tipologies limiten o són més o menys necessàries a l'hora de classificar programes. Josep Cuní planteja que potser fóra necessari trobar unes noves classificacions, si és que realment cal. Els programes *magazine* han anat passant cada cop més a informatius, i "molts informatius considerats purs i durs també han anat agafant mínimes reminiscències dels *magazines* (estrenes de pel·lícules pel cap de setmana, per exemple). Això cinc anys enrera era impensable, i en tot cas s'hauria guardat per al programa anterior o posterior" (J. Cuní). Sembla que no existeix ja aquella frontera tan ben delimitada, com ho era abans, entre un i l'altre, i que ambdós van absorbint elements que fins ara no els eren propis, no només quant a continguts, sinó també "maneres de fer que també es van barrejant i que potser estan creant una mena de llenguatge mixt. Els continguts del *magazine* és el que ha canviat, i potser la manera de fer, la forma de presentar-ho i el codi emprat pels conductors del *magazine*" (M. Borrell). Actualment, un mateix presentador-conductor dóna continuïtat a diferents parts del seu programa: unes són informatives i d'altres són continguts més de *magazine*. Recordem que el *magazine* ja existia abans que l'informatiu, per una pura qüestió de permissivitat. "Hora 25" va néixer com a *magazine* que pretenia plantejar alguns temes amb una certa profunditat. Precisament és dins del *magazine*-informatiu on creu Emili Prado que s'ha diluït la frontera, "adquirint tota la connotació de l'espectacular i no de la profunditat. El *magazine* informatiu es diferenciava del d'entreteniment pel grau d'espectacularització a favor del *magazine* d'entreteniment i, en canvi, un format de tractament en profunditat, amb un grau de profunditat més elevat en la durada, en la segmentació i seccionalització, per part del *magazine* informatiu que de l'informatiu diari". La reflexió està servida.

L'altra frontera, la que tradicionalment separava la informació de l'opinió, també és motiu de reflexió. En tot aquell procés de transició i eclosió, els gèneres quedaven molt ben delimitats: una entrevista era una entrevista, i no pas una pugna entre entrevistador i convidat; una taula rodona es preparava pensant a cobrir tots els punts de vista possibles de la realitat; una tertúlia reunia persones que parlaven d'un tema, però no eren sempre els mateixos opinant de tot. Certament, persones com Fermín Bocos, Joan Castelló-Rovira, Alfons Quintà, Manuel Martín-Ferrand o José María García, entre d'altres, ja feien el paper del que avui anomenem editor, informatius d'autor que ja creaven un segell, una imatge definitòria del programa. Tothom sap que l'objectivitat absoluta no existeix, perquè la mateixa condició d'éssers hu-

mans així ho determina. El problema no sembla ser tant que hi hagi opinió —forma i manera que els qui t'escolten sàpiguen de què vas—, com que la frontera desaparegui i no s'arribi a distingir una cosa de l'altra, i també que aquesta opinió esdevingui un fenomen per si mateix, un fenomen molt explícit.

Un últim element de reflexió? (una reflexió, com les altres, que tard o d'hora la ràdio s'haurà de plantejar seriosament). La frontera entre informació i publicitat, o informació, opinió i publicitat. Una reflexió apuntada per alguns dels entrevistats, però que realment es comencen a plantejar més professionals i estudiosos de la ràdio. Una reflexió, en definitiva, que ens remet al codi deontològic.

En tot cas, totes les reflexions aquí apuntades convergeixen en un mateix punt: aquí l'única que hi pot sortir perdent és la ràdio, en posar en joc la seva credibilitat..., i aquest cop l'amenaça no ve de fora.

El que ja no té sentit

Els informatius actuals són, en bona part, deutors d'aquells primers informatius, si bé abans la informació anava per davant de l'opinió i ara és a l'inrevés. Amb la llibertat, la ràdio informativa va entendre que no podia renunciar mai a la immediatesa, a la instantaneïtat, a tot allò que li és més propi. S'ha produït en part una evolució natural, un re-ubicament, i el pas del temps ha anat posant les coses i les persones al seu lloc. S'han corregit no pas errors, sinó situacions i pràctiques professionals que tenien sentit en aquell moment perquè la pròpia dinàmica així ho exigia. Potser encara en queda algun llast, com ara creure que molts esdeveniments són un altre 23-F, pensar que cada cop que s'obre el micròfon s'està fent història, arrossegar una certa parcialitat que només tenia sentit quan tots lluitaven perquè tornés la democràcia, voler ser sempre protagonistes d'un moment especial... I és que viure en la normalitat no sempre és fàcil, i adaptar-s'hi és també un repte. ●

Tot tenia un aire fresc, informal, com desmanegat i improvisat: un programa d'Andreu Caparrós, a Ràdio Barcelona. (Foto de l'arxiu de Ràdio Barcelona).

**—La pròpia dinàmica
exigia situacions i
pràctiques professionals
que ara ja no tenen sentit—**